

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Mia Kolak

VRŠNJAČKO NASILJE KOD DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Preddiplomski sveučilišni studij ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja

VRŠNJAČKO NASILJE KOD DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

ZAVRŠNI RAD

Predmet: Razvojna psihologija

Mentor: izv.prof.dr.sc.Slavka Galić

Sumentor: dr. sc. Valentina Ružić

Student: Mia Kolak

Matični broj: 507

Slavonski Brod

rujan 2019.

SADRŽAJ

Sažetak	iv
Summary	v
1. UVOD.....	1
2. ULOGE U VRŠNJAČKOM NASILJU	3
2.1 Nasilnik.....	3
2.2 Žrtva	3
2.3 Aktivni i pasivni promatrač	4
3. RAZINA NASILNOG PONAŠANJA	7
4. UZROCI NASILNOG PONAŠANJA DJECE PREDŠKOLSKE DOBI.....	9
4.1 Faktori dječjeg nasilnog ponašanja.....	9
5. Vrste i oblici nasilja	12
5.1 Fizičko nasilje	12
5.2 Verbalno nasilje.....	12
5.3 Socijalno nasilje.....	12
5.4 Psihološko nasilje	13
5.5. Spolno nasilje	14
5.5 Zanemarivanje	14
6. Učestalost nasilja među vršnjacima.....	15
7. POSLJEDICE VRŠNJAČKOG NASILJA KOD DJECE PREDŠKOLSKE DOBI.....	17
7.1. Psihološke poteškoće	17
7.2. Poteškoće u socijalnom planiranju	18
7.3. Tjelesne posljedice	18
8. TRETMAN VRŠNJAČKOG NASILJA.....	19
9. ZAKLJUČAK	21
Literatura	22

ZAHVALA

Veliku zahvalnost dugujem svojoj sumentorici dr.sc. Velentini Ružić na ukazanom povjerenju, vodstvu te korisnim diskusijama tijekom izrade ovog rada.

Veliku zahvalnost iskazujem svojim prijateljicama i kolegicama, posebno Mariji Jurić i Katarini Radoš na nesebičnoj pomoći te potpori tijekom mog studiranja.

Također želim se zahvaliti svojoj obitelji koja me uvijek podržavala i upućivala na pravi put.

I na kraju najveću zaslugu za postignuto, pripisujem svojim roditeljima, hvala vam što ste vjerovali u mene i moj uspjeh i kad ni sama nisam, hvala vam na bezgraničnoj ljubavi i strpljenju.

SAŽETAK

U ovom radu obrađujemo temu vršnjačkog nasilja među djecom. Razmotrit ćemo uloge prisutne u vršnjačkom nasilju: ulogu nasilnika, promatrača i žrtve. Također, razmotrit ćemo ulogu obrazovnih i odgojiteljskih ustanova u sprečavanju nasilničkog ponašanja te načine rješavanja već postojećeg problema vršnjačkog nasilja. Razmotrit ćemo razloge i posljedice nasilničkog ponašanja, problem promatrača koji ne reagiraju na nasilničko ponašanje te žrtvu, odnosno kako ona postaje žrtva i koji su razlozi postajanja žrtvom. Također, razmotrit ćemo kako prepoznati uloge u vršnjačkom nasilju, kako se nositi s tim problemom, kako uključiti roditelje u rješavanje problema, kako pokrenuti postupak rješavanja nasilnog ponašanja i slično.

Ključne riječi: Vršnjačko nasilje, uloge, postupak rješavanja problema

SUMMARY

In this masters thesis we discuss violent behaviour between the children of the same age. We analyze the roles in the act of violence between the children: the bully, the victim and the watchers. Also, we analyze the role of educational institutions in preventing violent behaviour, as well as solving the problem of existing violent behaviour between the children of the same age. We analyze the causes and consequences of violent behaviour, the problem of watchers who do not react to violent behaviour, and the victim, i. e. how someone becomes the victim and what are the causes of becoming the victim. Also, we discuss how to recognize the roles of violent behaviour, how to cope with this problem, while staying sensitive, how to involve oarents in solving the problem, how to start the process of solving the problem of violent behaviour and so on.

Key words: violence between children of the same age, roles, process of recovery

1. UVOD

Vršnjačko nasilje, prema Olweusu (1998), definirano je kao kontinuirana izloženost negativnom i nasilnom, namjernom djelovanju jednog djeteta prema drugom djetetu koje trpi emocionalnu i/ili tjelesnu štetu/bol, a ne može se samo tome oduprijeti.

Možemo razlikovati više oblika nasilja. Prema Bilić, Buljan Flander i Hrpka (2012) glavna podjela nasilja među vršnjacima je na verbalno i fizičko, a novije konceptualizacije uključuju i emocionalno, spolno, ekonomsko i kulturalno. S druge strane, Bilić (2003), oblike nasilja dijeli na pet vrsta, a to su: fizičko, verbalno, socijalno, psihološko i zanemarivanje. U većini slučajeva riječ je o višestrukom nasilju u kojem se navedene vrste međusobno isprepliću. Sve vrste nasilja ostavljaju trag na djetetov razvoj i njegov socijalni razvoj u okolini u kojoj odrasta.

Kada govorimo o vršnjačkom nasilju, obično razlikujemo sljedeće uloge: nasilnik, žrtva, sljedbenik i promatrač.

Predškolske i obrazovne ustanove imaju određene obaveze u smislu odgajanja i edukacije djece. Od njih se očekuje da na vrijeme uoče određene poteškoće nekog djeteta, između ostalog zlostavljanje, te mu pruže odgovarajuću pomoć. Roditelji, kao i ostali odgajatelji, moraju reagirati na nasilničko ponašanje određenog djeteta, iako mnogi to smatraju samo „fazom koju će prerasti“. Nasilničkom ponašanju se uvijek mora pristupiti ozbiljno te se ne smije zanemarivati pod izgovorom da je takvo ponašanje „prolazna faza“.

Pri djelovanju odgajatelja na smanjenje nasilničkog ponašanja, izrazito je važno odrediti tko je žrtva, tko je nasilnik, a tko njegovi sljedbenici. Također, važno je odrediti tko su promatrači, odnosno koja djeca su svjesna nasilnog ponašanja pojedinca, ali na takvo ponašanje ne reagiraju niti na pozitivan niti na negativan način. Posebno je važno pokušati najprije smanjiti broj sljedbenika nasilnika, a zatim povećati broj osoba koji podupiru žrtvu. Dakle, nasilje treba rješavati kao problem cijele grupe, a ne samo dvaju pojedinaca.

Također, pri rješavanju problema nasilničkog ponašanja, važno je shvatiti kako neumjerenim autoritativnim ponašanjem možemo pogoršati problem. Na primjer, ukoliko smo prestrogi prema nasilniku, dajemo mu potvrdu da je u redu ponašati se superiorno prema slabijima.

Također, ukoliko je nasilnik zapravo žrtva nekog drugog oblika nasilja, možemo dodatno potaknuti njegove agresivne nagone. Nasilničko ponašanje ne smijemo tolerirati, ali moramo imati obzira i prema nasilniku i prema žrtvi, jer su često agresivna djeca, odnosno nasilnici i sami žrtve nasilja. Ove teme ćemo opisati u sljedećim poglavljima ovog rada.

2. ULOGE U VRŠNJAČKOM NASILJU

2.1 Nasilnik

Nasilnici su djeca koja učestalo zadirkuju drugu djecu na neugodan način, zastrašuju ih, prijete im, ismijavaju ih, gađaju, udaraju, guraju i slično. Za djecu nasilnike je karakteristična povećana latentna agresivnost i smanjena agresivna inhibicija u odnosu na nenasilnu djecu (Šimić, 2004). Povećanu agresiju nasilnici ne iskazuju samo prema drugoj djeci nego i prema odraslima. Djeca nasilnici, osim agresivnog ponašanja imaju i potrebu osjetiti moć te kontrolu nad slabijima, dok im često nedostaje suosjećanja za žrtve. Nasilnici se često teško nose s frustrirajućim situacijama, a ponašanje drugih doživljavaju kao agresiju prema sebi, čak i kad to nije slučaj. Dok je karakteristika žrtve nisko samopoštovanje, kod djece nasilnika samopouzdanje je najčešće pozitivno kao i stav prema nasilju (Olweus, 1998).

2.2 Žrtva

Većina znanstvenih radova, provedenih anketa i istraživanja temelji se na ispitivanju karakteristika nasilnika, odnosno razloga zbog kojih nasilnik postaje nasilnikom i u kojoj razini se manifestira njegov bijes. Puno rjeđe se analizira žrtvu i posljedice koje na nju ostavlja nasilje i maltretiranje, načina i razloga zbog kojih ona uopće postaje žrtvom (Coloroso, 2003).

Prema Olweusu (1998), postoje dva tipa žrtve: pasivna i provokativna žrtva. Općenito, kada govorimo o ulozi pasivne žrtve, možemo reći kako su to plašljiva, osjetljiva, tiha, submisivna djeca i djeca koja imaju nisko samopouzdanje i samopoštovanje. Kada ih se napadne reaguju plakanjem ili se povuku. U ovom slučaju govorimo o tipu pasivne žrtve. Ovakvo ponašanje je usko povezano sa tjelesnom slabošću djeteta ili općenitom nerazvijenosti.

S druge strane, provokativna žrtva je dijete koje istodobno posjeduje kombinaciju plašljivih i agresivnih osobina. Ovakve žrtve svojim ponašanjem izazivaju tenzije i razdraženost oko sebe, odnosno provociraju nasilno ponašanje. Nerijetko su ovakva djeca hiperaktivna. Ovakav tip žrtve možemo nazvati i reaktivnim tipom žrtve. To su djeca koja su zlostavljana ali istodobno provociraju nasilno ponašanje dijela ili cijele grupe. Takva djeca odgovaraju nasiljem na nasilje, a opravdavaju se pojmom samoobrane. S ovakvim tipom žrtve treba biti

posebno oprezan, jer je česta situacija da određeno dijete nakon učestalog nasilja, odnosno nakon što je dugoročno bilo pasivna žrtva, eskalira i reagira nasilno – postaje provokativna žrtva.

Razlike ova dva tipa žrtve obično svodimo na način nošenja sa svojim problemom. Dok pasivna žrtva često traži pomoć i zaštitu od odraslih osoba, provokativna, odnosno reaktivna žrtva, ili reagira nasilno na nasilje, odnosno preuzima odgovornost samoobrane, ili zadržava problem za sebe odnosno ne traži pomoć od odraslih - pati u sebi. Bez obzira na tip žrtve, važno joj je pružiti određenu razinu pažnje, potpore i zaštite. Nerijetko su ovakva djeca i žrtve obiteljskog nasilja, što znači da roditelje treba uključiti u rješavanje problema, odnosno treba započeti od korijena problema (Coloroso, 2003).

2.3 Aktivni i pasivni promatrač

Nasilje je rijetko kada problem samo dvije osobe. Nasilje među vršnjacima je većinski problem cijele grupe. Promatrači su ona djeca koja su svjesna nasilnog ponašanja, svjedoci su nasilja, ali nemaju dovoljno empatije da reagiraju na određeni problem - ne reagiraju niti pozitivno niti negativno na nasilničko ponašanje. Najčešće razlikujemo aktivne i pasivne promatrače. Aktivni promatrači su ona djeca koja se priključuju nasilju, odnosno podržavaju nasilnika, ali sami ne započinju čin nasilja. Pasivni promatrači su djeca koja odbijaju pružiti pomoć žrtvi, koja ne razumiju da je i taj čin podržavanje nasilja. Određena djeca ne žele pružiti pomoć žrtvi kako ne bi dodatno isprovocirali nasilnika, odnosno i sami postali žrtvom (Bilić, Buljan Flander i Hrpka, 2012).

Kod promatrača možemo zapaziti različite reakcije na nasilje, a prema njima ih možemo i podijeliti. Tako razlikujemo promatrače koji su zabavljani nasiljem, one koji strahuju od onoga čemu svjedoče, jer misle da bi mogli biti sljedeći, one koji su ljuti na nasilnika, one koji su postidjeni, jer nisu u stanju pomoći, one koji se osjećaju krivima jer gledaju, a ne reagiraju i one koje uopće nije briga

Olweus (1998) tvrdi kako u krugu nasilja uz samu žrtvu i nasilnika postoje i drugi sudionici, što je vidljivo na Slici 1. Tako možemo razlikovati sljedeće sudionike:

- Sljedbenici / pomoćnici – osobe koje sudjeluju u maltretiranju, ali ne započinju nasilje na svoju ruku

- Pasivni pristaše – djeca koja su publika nasilniku, zabavlja ih nasilje, ali ne sudjeluju u njemu, smiju se i time daju veće pouzdanje nasilniku
- Pristaše – podržavaju nasilnika, ali ne djeluju nasilnički
- Neangažirani promatrači – smatraju da se njih ne tiče čin nasilja, ukoliko oni sami nisu žrtve
- Promatrači – povlače se, ali gledaju iz daleka te zauzimaju stav
- Mogući branitelji – ne podržavaju nasilje, ali ne pomažu žrtvi iz straha
- Branitelji – brane ili tješe žrtvu

Istraživanja pokazuju kako su promatrači prisutni u više od 85% slučajeva vršnjačkog nasilja (Espelage, 2003). Ako djeca s nasilnim ponašanjem ne snose posljedice za svoja nasilna djela, vrlo vjerojatno će ih ponoviti. Također, ako promatrači vide da dijete s nasilnim ponašanjem ne snosi posljedice, te ako i sami imaju sklonost agresivnom ponašanju, vrlo vjerojatno će se prikloniti počinitelju te se i sami postati nasilnicima. Stoga je osobito važno motivirati promatrače da reagiraju. Promatrači koji pokušavaju prekinuti nasilje, bilo tako da se direktno obraćaju nasilniku ili da se obrate odrasloj osobi, odnosno odgajatelju, zauzimaju viši socijalni status (zadobivaju simpatije grupe, zadobivaju poštovanje, zadobivaju divljenje na hrabrosti) i tim činom oduzimaju dio moći nasilniku. Ove spoznaje treba imati na umu kada radimo s promatračima na njihovoj ključnoj, aktivnoj ulozi u prekidanju nasilja (Bilić, Buljan Flander i Hrpka, 2012).

Slika1. Krug nasilja (preuzeto iz Bilić, Buljan Flander i Hrpka, 2012)

3. RAZINA NASILNOG PONAŠANJA

Nasilno ponašanje djeteta ne mora podrazumijevati samo tjelesnu agresivnost. Iako je fizičko nasilje najočiglednija vrsta nasilja i najlakše ga je uočiti te s obzirom na to i djelovati, postoje različite razine nasilničkog ponašanja djeteta.

Nasilničko ponašanje djeteta obuhvaća :

- eksplozivne nastupe bijesa, odnosno eksplozivan temperament
- fizičku agresivnost
- sklonost svađanju
- upućivanje prijetnji drugoj djeci
- korištenje različitih predmeta (u smislu oružja)
- okrutnost prema životinjama
- namjerno uništavanje svoje ili tuđe imovine
- vandalizam.

Dijete ne mora usmjeravati svoju agresivnost izričito na drugo dijete kako bi ono postalo žrtvom. Svojim nasilnim postupcima, koji ne moraju izričito biti usmjereni na nekoga, mogu utjerivati strah i nesigurnost drugoj djeci. Pri tome, ta djeca postaju pasivne žrtve. Primjer takvih postupaka je da dijete uništava materijalne stvari, neprimjereno se izražava ili krši pravila.

Svi nasilnici imaju karakterističan način maltretiranja druge djece, ali većina takvih postupaka ima određene zajedničke crte. Te zajedničke crte se svode na:

- zadovoljštinu nad dominiranjem
- iskorištavanje druge djece
- nedostatak empatije
- nemogućnost sagledavanja situacije iz perspektive druge djece
- sebičnost
- zaokupljenost izričito svojim potrebama i zadovoljstvom
- sklonost ozljeđivanja druge djece dok odrasle osobe, odnosno odgajatelji, nisu prisutni
- gledanje slabijih od sebe kao plijen

- odbijanje preuzimanja odgovornosti
- prkos
- sukobljavanje s odraslima ili bilo kim tko predstavlja autoritet
- sklonost kršenju pravila
- nemogućnost samokontrole.

Nadalje, nasilnici su skloni ljutnji, teško se nose sa situacijama koje smatraju frustrirajućim odnosno „lako eksplodiraju“ i općenito su nesvjesni koliko njihovo ponašanje štetno utječe na određeno dijete, odnosno djecu.

Okolina nasilnika također utječe na razinu njegovog ponašanja. Postoje okoline u kojima je više sljedbenika nasilnika, odnosno nasilnik zadobiva određenu potporu ostale djece, što ga čini hrabrijim. Takav nasilnik teško shvaća da je u krivu, te ne misli da radi išta pogrešno jer ima potporu većine djece.

Suprotno tome, okolina u kojoj nasilnik nema puno prijatelja, u kojoj ga većina ne podupire, dodatno ga frustrira, što može dovesti do toga da se njegovo ponašanje dodatno pogorša. U ovakvoj okolini vrlo je vjerojatno da je nasilnik prvobitno bio žrtva pasivnog nasilja, odnosno isključivanja iz društva, te svojim agresivnim ponašanjem pokušava pokazati povrijeđenost s obzirom na taj čin i pokušava se osvetiti. Ovakvi nasilnici su iznimno nesigurni u sebe, što je u jednu ruku i razlog njihovog agresivnog ponašanja.

S obzirom na sve gore navedeno, možemo zaključiti kako je iznimno bitno prepoznati tip nasilnika, prepoznati tip njegove okoline te prepoznati uzroke nasilnog ponašanja, kako bismo mogli adekvatno djelovati. Ne postoji univerzalni postupak nošenja s agresivnom djecom, odnosno univerzalni način smanjivanja nasilja među vršnjacima, pa je vrlo važno prepoznati tip situacije te proučiti i pokušati razumjeti uzroke nasilnog ponašanja.

4. UZROCI NASILNOG PONAŠANJA DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Gledajući razvojno, agresivno i nasilno ponašanje možemo identificirati već kod djece predškolske dobi. Znakovi mogućeg razvoja nasilnog ponašanja su napadi bijesa, ispadi agresije, impulzivna i neustrašiva ponašanja, odbijanje pravila i neslušanje odraslih, nepovezanost s roditeljima i uživanje u gledanju nasilja na televiziji (Bilić, Buljan Flander i Hrpka, 2012). Postoji više različitih uzroka nasilnog ponašanja. Bitno je shvatiti da se nasilnici ne rađaju kao nasilnici. Urođeni temperament i individualne osobine mogu biti jedan od faktora razvoja nasilnog ponašanja, a uz njih su važni i brojni utjecaji okoline kao što su to: obiteljska atmosfera, atmosfera zajednice, utjecaj medija itd. Stoga, možemo reći da nasilnici uče kako se nasilno ponašati, i to većinom kroz način na koji su se prema njima ponašale moćnije osobe u njihovom okruženju (Coloroso, 2003). Jedan od razloga nasilnog ponašanja može biti i činjenica da su i oni sami jednom bili žrtve i naučili da je nasilje prihvatljivo ili jednostavno ne znaju pravilno reagirati, to jest izraziti svoje osjećaje. Neki nasilnici i sami proživljavaju teške i stresne situacije, poput razvoda roditelja, pa na takav način iskaljuju svoju ljutnju i nezadovoljstvo na drugima. Neka djeca imaju lošije mišljenje o sebi, te nisko samopouzdanje, pa zbog toga žele da se i drugi tako osjećaju. Neki na taj način privlače pažnju drugih te se nasiljem na drugima osjećaju moćnije (Slavens, 2006).

4.1 Faktori dječjeg nasilnog ponašanja

Iz brojnih znanstvenih istraživanja možemo zaključiti da postoji kompleksna interakcija i kombinacija različitih faktora koji utječu na ponašanje djeteta, te ga navode na nasilničko ponašanje ili pogoršavaju već prije agresivnu narav određenog djeteta. Ti faktori su sljedeći:

- prethodna sklonost agresivnom ponašanju
- žrtva fizičkog i/ili spolnog zlostavljanja
- izloženost nasilju u obitelji i/ili društvenoj zajednici
- genetske predispozicije
- izloženost nasilju prezentiranim u medijima (TV, film, igrice...)
- prisutnost oružja u domu

- kombinacija stresnih obiteljskih neprilika, npr. siromaštvo, nedostatak jednog ili više roditelja, nezaposlenost roditelja, gubitak članova obitelji i slično
- medicinski problemi.

Važno je obratiti pozornost na djecu koja su bila izložena ovim faktorima, kako bi se eventualno nasilno ponašanje kod njih spriječilo ili uklonilo. Potrebno je biti posebno oprezan u slučaju da dijete pokazuje sljedeće karakteristike ponašanja (Coloroso, 2004):

- intenzivna ljutnja
- učestali izljevi bijesa
- ekstremna iritabilnost djeteta
- ekstremna impulzivnost
- frustriranost.

Važno je da i roditelji i odgajatelji prepoznaju znakove ovakvog ponašanja, te ih se ne bi smjeli ignorirati, kako ne bi došlo do pogoršanja problema.

Postavlja se pitanje kako adekvatno reagirati kada primijetimo da se dijete nasilno ponaša. U pravilu, i najmanje naznake agresivnosti trebaju uzrokovati zabrinutost kod roditelja i odgajatelja. Ukoliko primijetimo takvo ponašanje, trebamo što prije odvesti dijete kod kvalificiranog stručnjaka. Ukoliko se tretman započne u ranijim stadijima, prije nego li dijete postane agresivno prema drugoj djeci, velika je vjerojatnost da do toga neće ni doći.

Ciljevi ovakvih tretmana obično su usmjereni na pomaganje djetetu da nauči kontrolirati svoju ljutnju, da nauči izraziti ljutnju i frustracije na primjeren način, da nauči preuzeti odgovornost za svoje postupke, da nauči prihvatiti posljedice uzrokovane svojim ponašanjem i tako dalje. Nadalje, na ovakvim tretmanima nastoji se, zajedno sa roditeljima i djetetom, razriješiti određene obiteljske konflikte, socijalne probleme djeteta i probleme okoline djeteta.

U 21. stoljeću, pogotovo u zadnjem desetljeću, djeci su dostupni mnogobrojni izvori medija. To ne mora nužno značiti nešto loše, jer se djeca prilagođavaju trenutnom napretku društva, lako dolaze do korisnih informacija i razvijaju neke svoje sposobnosti. Međutim, moramo biti svjesni i toga da su razni sadržaji djetetu nadomak ruke, a oni ne moraju uvijek biti

primjereni i određeni sadržaji mogu imati trajne posljedice na ponašanje djeteta. Stoga je iznimno važno da korištenje tehnologije uvijek bude nadgledano od strane roditelja ili odgajatelja, da određeni sadržaji budu adekvatno filtrirani i objašnjeni djetetu kako bi iz njih moglo izvući željene pouke, te da se djeci ne dozvoljava prekomjerno korištenje tehnologije.

5. VRSTE I OBLICI NASILJA

Oblike nasilja možemo podijeliti na više vrsta, od kojih su neke:

- fizičko
- verbalno
- socijalno
- psihološko
- spolno
- zanemarivanje.

Slijedi opis nabrojanih vrsta nasilja.

5.1 Fizičko nasilje

Fizičko nasilje podrazumijeva nanošenje ozljeda djetetu fizičkim putem. Neki primjeri fizičkog nasilja kod djece su udaranje, pljuskanje, šamaranje, silovito drmanje, snažno odguravanje, grizenje, ubadanje, vezivanje, gnječenje, gušenje i slično. Kod ovog oblika nasilja koristi se fizička sila za nanošenje fizičkog bola ili ozljeda.

5.2 Verbalno nasilje

Verbalno nasilje je nasilje uzrokovano pretežno podrugljivim načinom komunikacije prema žrtvi u što spadaju i ogovaranje, direktno vrijeđanje, podsmjehivanje i slično. Za razliku od fizičkog nasilja, verbalno nasilje ostavlja emocionalnu bol, koja je ponekad gora od fizičke boli. Ovim činom se omalovažava žrtvu, a nerijetko je usko povezano sa fizičkim nasiljem, odnosno prati fizičko nasilje. Ovakvo nasilje je često karakteristika određenih tipova promatrača, koji verbalnim nasiljem nad žrtvom podupiru fizičko nasilje nasilnika prema žrtvi (Bilić, 2003).

5.3 Socijalno nasilje

Socijalno nasilje se prema Babić i Vejmelka (2015) događa kada se nekoga isključuje iz grupnih aktivnosti, kada se nekoga ogovara, kada se pričaju laži o određenom djetetu, ili kada

se nagovara druge da se s određenim djetetom ne druže. Ovaj oblik nasilja može uključivati sljedeće oblike ponašanja :

- odvajanje djeteta od drugih na osnovu različitosti tog djeteta
- dovođenje djeteta u poziciju neravnopravnosti i nejednakosti
- izolacija
- izbjegavanje
- ignoriranje
- neprihvatanje na bilo kojoj razini.

5.4 Psihološko nasilje

Jedan od vrlo suptilnih oblika nasilja među djecom je upravo psihološko nasilje. Ono je indirektno prisutno u gotovo svim drugim oblicima nasilja. Emocionalno zlostavljanje može imati dugotrajne posljedice na razvoj djeteta. Pod psihološko nasilje spadaju trajno neprijateljsko raspoloženje prema djetetu, neprihvatanje i/ili odbijanje djeteta kao osobe, te iskazi, radnje i postupci pomoću kojih se određeno dijete vrijeđa, omalovažava, kažnjava, zastrašuje, izolira i slično. Ovakav način nasilja, prema zaključcima nekih istraživanja, ostavlja najviše tragova na žrtvi.

Očituje se na sljedeće načine:

- razvijanje zabrinutosti kod žrtve
- stvaranje ovisnosti od zlostavljača
- oslabljivanje tjelesnih i fizičkih sposobnosti za odupiranje
- izazivanje samooptuživanja žrtve.

Najteža pojava koja se javlja kod ove vrste nasilja je da žrtva preuzima ulogu svog zlostavljača i počinje sama sebe zlostavljati, degradirajući i ponižavajući samu sebe. Odnosno, dijete povjeruje u ono što mu se nameće ovakvim oblikom nasilja.

Karakteristike psihički zlostavljanog djeteta su sljedeće

- apatija
- agresivnost
- usamljenost
- nereagiranje na vanjske podražaje
- depresivnost
- strah
- anksioznost.

5.5. Spolno nasilje

Spolno nasilje podrazumijeva uvredljive komentare i neželjeni fizički kontakt sa seksualnom konotacijom (Bilić, Buljan Flander i Hrpka, 2012). Spolno nasilje ne mora nužno biti izraženo fizičkim kontaktom. Štoviše, vrlo je rijetko da djeca predškolske dobi vrše ovakav oblik nasilja. Međutim, pod spolno nasilje možemo uvrstiti oblik nasilja u kojem se dijete maltretira jer je drugog spola. Ovakav oblik spolnog nasilja je čest kod djece predškolske dobi, i većinom ga vrše dječaci prema djevojčicama (Bilić, Buljan Flander i Hrpka, 2012).

5.5 Zanemarivanje

Zanemarivanje djeteta je vrsta nasilja koju uglavnom čine roditelji, odnosno skrbnici, time što djetetu uskraćuju osnovne potrebe, odnosno fizičke medicinske i edukativne potrebe. Međutim zanemarivanje se može događati i među vršnjacima u smislu da određeno dijete nenamjernom grabljivošću druge djece ostaje zanemareno odnosno ne dobiva istu razinu materijalnog ili emotivnog zadovoljstva koju ostala djeca imaju (Bilić, Buljan Flander i Hrpka, 2012).

6. UČESTALOST NASILJA MEĐU VRŠNJACIMA

Autori knjige „Nasilje nad djecom i među djecom“ (Bilić, Buljan Flander i Hrpka, 2012) navode sljedeće:

- nasilje svakodnevno doživljava 27% djece
- postotak reaktivnih žrtvi, odnosno djece koja doživljavaju nasilje ali su i sama nasilnici je 8%
- 8% djece su nasilnici, odnosno djeca koja su nasilna prema drugoj djeci ali sama ne proživljavaju nasilno ponašanje prema sebi
- najzastupljeniji oblik nasilja među djecom je psihološko nasilje.

Prema istraživanju kojeg je proveo Elez, 2003. godine, 17% djece je nasilno prema svojim vršnjacima no prema rezultatima provedenih anketa od Buljan Flander, Marijanović, Špoljar 2007. godine utvrđeno je kako je više od 37% djece svakodnevno uključeno u neki oblik nasilja, bilo da su nasilnici ili žrtve nasilja. To nužno ne znači da se broj nasilnika tokom godina povećao, nego se u kasnijim istraživanjima zaključilo kako su i promatrači u određenoj mjeri nasilnici ili pobornici nasilnog ponašanja.

Nasilje među dječacima i djevojčicama, suprotno općem mišljenju, ima jednaku učestalost, no potječe iz različitih korijena odnosno tip nasilja kojeg provode djevojčice je drugačiji od tipa nasilja kojeg provode dječaci. Također razlozi zlostavljanja kod djevojčica i dječaka su različiti. Dječaci zlostavljaju pod utjecajem roditeljskih metoda te iz ostalih pasivno-agresivnih razloga, a djevojčice postaju zlostavljačima radi potrebe za prihvaćenošću od strane druge djece ili roditelja. Istraživanja također pokazuju da je, suprotno popularnom mišljenju, nasilje kod djece predškolske dobi učestalije od nasilja među djecom školske dobi (navedite izvor). Kao objašnjenje ove pojave navodi se manja educiranost djece u predškolskoj dobi o štetnosti nasilja. Zato se preporučuje uvođenje programa u kojima se djecu educira o pravilnom i prihvatljivom socijalnom ponašanju. Nadalje, većina djece dolazi u kontakt s većim brojem druge djece tek u vrtiću. U takvom okruženju, i bez obzira na roditeljske metode odgoja kojima su u kući izložena, djeca mogu postati nasilna jer se ne znaju ponašati u skupini. Stoga se odgajateljima preporuča uvođenje pravilnika o ponašanju i učestali razgovor s djecom o socijalnim problemima s kojima se mogu susresti, kako bi se određene posljedice prevenirale ili kako bi se spriječila određena ponašanja i prije nego do njih dođe.

7. POSLJEDICE VRŠNJAČKOG NASILJA KOD DJECE PREDŠKOLSKO DOBI

Postoje različita mišljenja o utjecaju vršnjačkog nasilja na djetetov razvoj. Unatoč provedenim istraživanjima (Buljan Flander, Marijanović i Špoljar 2017 i Elez 2003), koja ukazuju na negativan učinak nasilja među djecom, postoji skupina ljudi koja taj problem podcjenjuje smatrajući ga beznačajnim, zanemarivim i kratkotrajnim. Prema Rigby (2006), vršnjačko nasilje ima veliki utjecaj na djetetov daljnji razvoj. Dijete može razviti fobije i strahove koji će ga ograničavati tijekom razvoja, može razviti nisko samopouzdanje, psihosomatske poremećaje i slično. Pritom se ističe važnost pažljivog i objektivnog razmatranja učinka i posljedica zlostavljanja. Učinci posljedica nasilja na dijete ovise o nekoliko čimbenika: obliku vršnjačkog nasilja, njegovu trajanju, te o karakteru i otpornosti samoga djeteta. Neka su djeca otpornija od druge te na njih negativna iskustva slabije djeluju. Druga djeca su možda razvila razne vještine koje im pomažu pri obrani od napada nasilnika. Posljedice vršnjačkog nasilja su brojne i nimalo bezazlene te utječu, kako na žrtve, tako i na nasilnike i promatrače. Neke od posljedica mogu se uočiti vrlo brzo - poput raznih tjelesnih promjena (modrice, ogrebotine). Druge pak postaju uočljive tek nakon određenog vremena (tuga, uplašenost, razne nesigurnosti, bolesti), a mogu biti i dugoročne (manjak samopouzdanja, samopoštovanja, depresivnost, anksioznost) (Bilić, Buljan Flander i Hrpka, 2012).

Kao što je navedeno, posljedice nasilnih postupaka mogu biti kratkotrajne i dugotrajne, ali uvijek ih se treba shvatiti ozbiljno. Posljedice možemo podijeliti u tri skupine: psihološke poteškoće, poteškoće u socijalnom planiranju i tjelesne posljedice (Sesar, 2011).

7.1. Psihološke poteškoće

Psihološke poteškoće koje nastaju prilikom dugotrajne izloženosti djeteta nasilnom ponašanju manifestiraju se u povećanoj anksioznosti, razdražljivosti i nervozu, napadajima panike, te problemima s koncentracijom i niskim samopouzdanjem. Također, kod djeteta se mogu st razviti različite fobije i strahovi.

7.2. Poteškoće u socijalnom planiranju

Poteškoće u socijalnom planiranju se obično manifestiraju kao problem djeteta da se uklopi u grupu. Drugim riječima, određeno dijete može teško sklapati poznanstva i prijateljstva, te nemati razvijen način adekvatno reagiranja u socijalnim situacijama. Vjerojatno je u pozadini mišljenje djeteta da ono neće biti prihvaćeno u grupi, pa se zato niti ne pokušava prilagoditi pravilima grupe, odnosno odbija postati dio te grupe.

7.3. Tjelesne posljedice

Djeca koja su žrtve nasilja su često u većoj su opasnosti od razvijanja psihosomatskih poremećaja od djece koja nisu doživjela nasilje. Posljedice se mogu očitavati u čestim glavoboljama, mučninama i bolovima u trbuhu, problemima sa spavanjem, čestim osjećajima umora i slično. U suštini su djeca koja proživljavaju nasilje iscrpljena što se može odražavati na njihove fizičke sposobnosti i daljnji razvoj.

8. TRETMAN VRŠNJAČKOG NASILJA

Važno je provesti pravilan tretman kako bi se dijete uspješno oporavilo od nasilnih ponašanja. Postoje različite metode koje se provode s djecom kako bi uspješno prebrodili posljedice vršnjačkog nasilja. Jedna od njih je i metoda kognitivno-bihevioralne terapije. Osim tretmana koji smanjuju posljedice nasilja, važna je i uspješna obiteljska terapija. Mlađoj djeci, u prevladavanju iskustva zlostavljanja, najbolje pomaže terapija igrom, koja predstavlja oblik interakcije koji se temelji na fokusiranost na dijete. Korisna je kod vrlo male djece jer im pruža sigurno okruženje u kojem se djeca mogu lako izraziti. Cilj tretmana je ostvariti normalan razvoj djeteta, te pomoći roditeljima i djeci da se nose s traumama nastalim zbog nasilja, ali i prepoznati traume koje nisu nastale zbog nasilja. Vrlo je važno odijeliti probleme koji su nastali kao posljedica nasilničkog ponašanja, od onih koje je dijete zadobilo na drugi način.

Intervencija je, prema Ajduković (2008), namjeran postupak namijenjen pomaganju uključenim osobama u savladavanju svojih poteškoća i postizanju svojih ciljeva. Pomoć se očituje razvojem potrebnih znanja, stavova, motivacije i vještina. Intervencija obuhvaća tretman, ali i ostale aktivnosti koje se koriste za prevenciju problema te za postizanje željenih promjena.

Tretman se odnosi na cjelokupan postupak rješavanja problema kojeg poduzimaju odgajatelji, roditelji i odgojna institucija. Vrlo je važno procijeniti razinu problema, kao i tipove sudionika, kako bi se moglo reagirati što adekvatnije.

Tretman nasilnog ponašanja među djecom predškolske dobi treba biti stručan i sustavan. Vrlo je važno učestalo razvijati znanje djelatnika u odgojnim ustanovama o vršnjačkom nasilju i o metodama rješavanja istog problema, kako bi tretman bio što efikasniji.

Roditelji koji saznaju da je njihovo dijete žrtva nasilja, često dramatično reagiraju, odnosno paničare. Ovakvo ponašanje roditelja može utjecati na to da dijete osjeća grižnju savjest za negativne osjećaje svojih roditelja, te se ne želi u potpunosti otvoriti.

„Roditelj koji sumnja da mu je dijete žrtva nasilničkog ponašanja treba: saslušati dijete i ne prekidati ga, uvjeriti ga da ono nije krivo i da je učinilo pravu stvar rekavši istinu, potražiti pomoć nastavnika i školskog suradnika, ne ohrabrivati dijete da se samo

odupre tome, ne poticati ga na osvetu, potaknuti dijete da se druži s prijateljima u školi i na putu od kuće do škole, biti svjesni znakova i simptoma zastrašivanja, ne tajiti zastrašivanje, potaknuti pitanje uvođenja programa za suzbijanje nasilničkog ponašanja i zastrašivanja u školi, okupiti druge roditelje te raspraviti o problemu i načinima njegova suzbijanja, predložiti školski pravilnik za rješavanje sukoba, dogovoriti da otpratite dijete u školu ako se nasilničko ponašanje događa na putu prema školi, predložiti da se nasilnika zadrži u školi dok svi ne odu kući, odvesti dijete na tečaj samoobrane ako to može pomoći djetetovu samopouzdanju i osjećaju sigurnosti, zapisivati sve incidente“ (Buljan Flander, 2007, str. 18)

9. ZAKLJUČAK

Nasilničko ponašanje kod djece predškolske dobi problem je koji zahtjeva pozornost cjelokupne zajednice. Postoje razni čimbenici i uzroci kod djece predškolske dobi koji služe kao odrednice nasilja kod djece. Najčešći činitelji nasilja kod djece su internalizirani emocionalni problemi te nedostatak empatije i socijalnih vještina. Nasilno ponašanje izravno i neizravno negativno utječe na cjelokupno psihosocijalno stanje svih sudionika: nasilnika, žrtve, ali i promatrača, uzrokujući istovremene ozbiljne kratkoročne i dugoročne posljedice. Važno je što ranije prepoznati znakove nasilnog ponašanja te uključiti djecu (i nasilnike i žrtve) u kvalitetan tretman. Kao što je naglašeno, vrlo je bitno da cjelokupna zajednica i svi odrasli uključeni u odgoj i obrazovanje djece gledaju na ovaj problem kao problem cijele skupine, a ne pojedinog djeteta i u tom smislu i reagiraju (na razini cijele skupine). Tek kada se svako dijete osjeća ugodno u grupi, i kada se svako dijete osjeća dijelom cjeline, možemo reći da smo stvorili okolinu u kojoj je manje vjerojatno da će doći do nasilja. Djeca predškolske dobi su vrlo osjetljiva. Traume koje dožive tokom ovog perioda razvijanja mogu ostaviti utjecaj na njihov cijeli život, na razvoj karaktera i općenito funkcioniranje. S obzirom na podatke o učestalosti nasilja među vršnjacima, možemo zaključiti kako se učestalost nasilnog ponašanja među vršnjacima s godinama povećava. Odgovornost odgajatelja, kao i roditelja, je da se u budućnosti ta pojava smanji. Odgajatelji su ti koji bi trebali prvi primijetiti ovakvo ponašanje, jer je dijete najizloženije nasilju u odgojnim i obrazovnim ustanovama.

Otvorena komunikacija s djecom je vrlo bitna. Važno je naglasiti djeci da se nasilje neće tolerirati i prije nego se dogodi incident. Ukoliko i dođe do nasilnog ponašanja, važno je odmah uključiti cijelu grupu u edukativan razgovor o posljedicama takvog ponašanja.

Potrebno je uključiti sve institucije u rješavanju problema vršnjačkog nasilja, ali i educirati djecu o njihovim pravima te načinima nenasilnog rješavanja sukoba, kako do tog problema ne bi ni došlo.

LITERATURA

Ajduković, M. (2008). Rane intervencije i ostale intervencije u zajednici kao podrška roditeljima pod rizicima. U: M. Ajduković, Radočaj, T. (ur.). *Pravo djeteta na život u obitelji: Stručna pomoć obiteljima s djecom i nadzor nad izvršavanjem roditeljske skrbi kao proces podrške za uspješno roditeljstvo*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

Ajduković, M., Marohnić, S. (2010). *Smjernice za planiranje, provedbu i evaluaciju preventivskih i tretmanskih programa zaštite djece od nasilja*. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.

Babić, K. K., Vejmelka, L., (2015). Specifičnost nasilja među djecom, prevencije i tretmana nasilnog ponašanja u predškolskoj dobi. *Socijalne teme : Časopis za pitanja socijalnog rada i srodnih znanosti*, 1(2), 91-114.

Bilić, V. (2003). *Nasilje među djecom*. Zagreb: Ministarstvo prosvjete i športa i Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba.

Bilić, V., Buljan Flander, G., Hrpka, H. (2012). *Nasilje nad djecom i među djecom*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Buljan Flander, G., Marijanović, Z., Špoljar, R., (2007). Pojava nasilja među djecom s obzirom na spol, dob i prihvaćenost/odbačenost u školi. *Časopis za opća društvena pitanja*, 16(1-2), 87-88.

Buljan Flander, G. (2007). *Nasilje među djecom*. Zagreb: Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba.

Coloroso, B. (2003). *Nasilnik, žrtva i promatrač*. Zagreb: Tiskara Millennium.

Coloroso, B. (2004). *Nasilnik, žrtva i promatrač; od vrtića do srednje škole; kako roditelji i učitelji mogu pomoći u prekidanju kruga nasilja*. Zagreb: Tiskara Millennium.

Elez, K., (2003). *Nasilništvo i samopoimanje djece osnovnoškolske dobi*. Neobjavljeni diplomski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb..

Espelage, D. L., (2003). Research on School Bullying and Victimization: What Have We Learned and Where Do We Go From Here? *School Psychology Review*, 32(3), 365-383.

Olweus, D. (1998). *Nasilje među djecom u školi: Što znamo i što možemo učiniti*. Zagreb: Školska knjiga.

Rigby, K. (2006). *Zlostavljanje u školi i što možemo učiniti?*. Zagreb: Mosta.

Sesar, K. (2011). Obilježja vršnjačkog nasilja. *Ljetopis socijalnog rada*, 18(3), 497-526.

Slavens, E. (2006). *Nasilništvo: učini nešto prije nego zagusti*. Zagreb: Mosta.

Šimić, N. (2004). *Doprinos istraživanju pojavnosti nasilja među djecom u školi*. Neobjavljeni diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.